

Գանք Անաստաս վրդ.ի յիշատակութեան, Չորրորդ Հայոց խօսքին՝ որով կը հասկցուի թէ Կրտի վանքը կը վերաբերէր Չորրորդ Հայոց: Նոյն գաւառի հայերը տիրացած էին անոր և կը մատակարարէին զայն իրենց նուէրներով կամ տուրքերով տեղացի պաշտօնէից ձեռքով: Չորրորդ Հայք ըսելով Հայաստանի ո՞ր կողմի ժողովուրդը պէտք է հասկնայ:

Հռովմայեցիք, յետոյ Բիւզանդացիք Հայաստանը գաւառներու բաժնած են, Հայք բառին քով դնելով թիւ մը: Անոնցմէ վերջ Արարներն ալ բաժանումի միևնոյն գրութիւնը ընդունած են: Հայերն ալ գործածած են իրենց տիրապետողներուն գրութիւնը: Լատին, յոյն, արաբ և հայ գրութեանքներուն մէջ, անխտիր կը պատահինք Ա, Բ, Գ, Դ Հայք բաժանումներուն:

536ին, Յուստինիանոսի օրով, Չորրորդ Հայք ըսելով կը հասկցուէր Մելիտինէի զիմացի երկիրը մինչև Տիգրիս և մինչև «Մարտիրոսաց քաղաքը» (= Նփրկերա = Մֆարգին), այս գետէն անդին:

591ին Մօրիկ կայսրը Հայաստանը Պարսից հետ բաժնելէ յետոյ երկրին տուաւ վարչական նոր բաժանում մը: Այս կերպով Յուստինիանոսի օրով կատարուած Չորրորդ Հայքը պահուեցաւ և կոչուեցաւ Միջագետք. բայց անոր վրայ աւելցաւ երկրորդ Չորրորդ Հայք մը կամ Չորրորդ Յուստինիանոս մը, Դագեմի, Արշամոսատի և Քիթարիզոնի հետ: Այս վերջին Չորրորդ Հայքն է որ երկար ժամանակ այս իմաստով կը հասկնային Բիւզանդացիք և Հայք (*Տե՛ս* L'Arménie entre Byzance et l'Islam, depuis la conquête Arabe jusqu'en 886, J. Laurentի. էջ 303): Իսկ մեր վարդան վրդ.ը իր աշխարհագրութեան մէջ Դ. Հայք ըսելով կը հասկնայ «Մոկս՝ Հիզակնով մինչև ի Յաւիդ»:

Ուրեմն, ըստ այս բացատրութեան, Երիքովի Կրտի վանքը Վը հոգային իրենց տուրքերով և ուխտաւորութեամբ Չորրորդ Հայքի սոյն քաղաքները, որք են Նփրատէն անդին Խարբերդ, Արշանուս (\*), Նփրկերս, Աւիդ, Տիգրիսէն անդին Արզակեհ (\*\*), Թերևս նաև Տարոն և Սասուն:

(\*) Ըստ Մատթէոս Ուռհայեցիի (ձԶ.) կը կոչուի Աւուուս. Խարբերդի և Բալուի մէջտեղ:

(\*\*) Arzanène Հայոց Աղձնիքն է, Տիգրիսի ձախ ափին վրայ: